

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Vědecký projekt RM 02/05/07

Hodnocení zapojení České republiky do rekonstrukce a stabilizace Iráku

—

Prosinec 2007

Hodnocení zapojení České republiky do rekonstrukce a stabilizace Iráku

—

Filip Moravec,

Jan Šnaidauf,

Simona Hlaváčová

Obsah

Úvod

1. Zahraniční a politické souvislosti zapojení ČR do rekonstrukce a stabilizace Iráku

1.1 Česká republika a Irák do roku 2002

1.2 Česká republika na mezinárodním poli 2002/3

2. Zapojení ČR do rekonstrukce a stabilizace Iráku

2.1 Přehled aktivit ČR v poválečném Iráku

2.2 Obraz ČR v Iráku vytvářený skrze rekonstrukční a stabilizační projekty

2.3 Transparentnost českého zapojení

Závěr a doporučení pro pokračování českého angažmá v Iráku

ÚVOD

Dlouholetý režim iráckého diktátora Saddáma Husajna potlačoval nejen základní lidská práva, svobodu a demokratické principy, ale rovněž hospodářský růst země. Náhlá změna režimu díky invazi USA a jejich spojenců v roce 2003 proto vnesla zásadní změnu do života iráckého obyvatelstva, ale také do mezinárodních vztahů v regionálním i celosvětovém měřítku. Pád diktatury však nastartoval nejen svobodný vývoj země, ale i proces prosazování vlastních zájmů ze strany etnických, náboženských a tradičních kmenových skupin. Obzvláště složité bylo postavení sunnitské menšiny, která byla po dlouhá léta saddámovskou diktaturou preferována, a to i přes početní převahu iráckých šíitů. V nově vytvořených orgánech politického rozhodování zasedli převážně šíité, s čímž se někdejší Husajnovi chráněnci odmítali smířit. Šíité si naopak nejednou vzpomněli na etnické čistky, které Saddámovy gardy prováděli v tradičních oblastech muslimských souvěrců-nepřátel. Výsledkem sektářského napětí v kombinaci se silnou rolí kmenových vazeb byl vznik menších ozbrojených skupin (v rámci sunnitské komunity), ale i větších militantních celků, které mohly zejména v prvních poinvazních letech směle konkurovat oficiální irácké armádě a policii (v podání šíitů). Přestože nelze přesně určit, zda a jak byly některé sunnitské organizace napojené na vedení teroristické sítě al-Káida, jisté je, že se k ní a jejímu odkazu mnohé hlásily (například skupina Mu'saba al-Zarkáviho). Napětí mezi šíity a sunnity narostlo s postupem času do nekontrolovatelných rozměrů, které charakterizovaly sebevražedné atentáty, útoky proti civilním i vojenským cílům či krvavé odplaty v rámci každodenního násilí. Světová média tak přinášela prakticky denně informace o počtech zabitých. Oběťmi se nestávali jen američtí vojáci, trhavinou explodovaly často na tržištích či jiných shromaždištích. Podle dostupných informací tak od roku 2003 zahynulo v Iráku přes 4400 spojeneckých vojáků a další tisíce iráckých i zahraničních civilistů. Je třeba však upozornit, že spirála násilí nezasáhla plošně celou zemi. Vnitřních bojů se například zcela vystříhaly kurdské oblasti na severu země, byť i Kurdové jako svébytné a o nezávislost usilující etnikum mělo po pádu režimu co oplácet Husajnem podporovaným sunnitům. Provincie Erbil se stala pravděpodobně vůbec nejbezpečnějším okrajem Iráku, což dovolovalo realizaci některých - na bezpečnostní stabilitu náročných - projektů (Česká republika se v Erbilu zapojila například známou opravou tamní citadely). Během poinvazního období byly dokonce několikrát obnoveny (ale i znovu zrušeny) přímé letecké linky do Erbilu z Vídně, koaliční vojska v Kurdistánu prakticky vůbec nejsou přítomna. O

Vědecký projekt RM 02/05/07

Hodnocení zapojení České republiky do rekonstrukce a stabilizace Iráku

—
Prosinec 2007

přesunu kanceláře pro irácké projekty z jordánského Ammánu do Erbilu v současnosti (září 2008) uvažuje i česká společnost Člověk v tísni.¹

Vysoký počet civilních i vojenských obětí učinil z irácké války jeden z největších amerických neúspěchů, srovnávaný často s válkou ve Vietnamu. Konflikt významně poškodil postavení republikánské strany ve Spojených státech, v globálním rozměru pak posílil vidění USA jako neustále rozpínající se mocnosti. Obrat k lepšímu přišel pro americkou administrativu až více než čtyři roky po pádu diktatury. Bezpečnostní situace v zemi se na podzim 2007 začala významně zlepšovat v důsledku změny vojenské strategie. Americké jednotky byly posíleny v nejvýbušnějších oblastech a naopak staženy z provincií, které přešly pod iráckou správu. Na podzim 2008 bylo pod kontrolou irácké policie a armády již 11 z 18 provincií, včetně jedné z nejnebezpečnějších, provincie Anbár².

Značný podíl na uklidnění situace mělo příměří, vyhlášené radikálním šíitským klerikem Muqtadou al-Sadrem. Tento vlivný vůdce prakticky ovládá největší ozbrojenou sílu v zemi - k Mahdího armádě se podle odhadů hlásí až 60 tisíc mužů. Muqtada al-Sadr v srpnu 2007 vyhlásil příměří v boji proti sunnitům i zahraničním vojákům, přičemž od svého vyhlášení byl klid zbraní vždy po polovině roku prodloužen. Mahdího armáda se postupně mění na dobročinnou a osvětovou organizaci, podobnou libanonskému Hizballáhu či palestinskému Hamásu. Al-Sadrův definitivní odchod do Íránu v létě 2008 za účelem studia náboženství navíc naznačuje, že by se vůdce mohl po návratu umírněně zapojit do politického života země (doposud odmítal jakékoli oficiální politické funkce). K významným změnám došlo i na sunnitské straně. Proti radikálním hnutím, hlásícím se k al-Káidě, se navíc obrátili i někteří sunnitští kmenoví vůdci, kteří začali spolupracovat se spojeneckými jednotkami. Vzhledem k tradiční silné roli kmenových vazeb byl efekt prakticky okamžitý - sunnité definitivně odmítli běžnou praxi, kdy při útocích často umírali i jejich civilisté, a namísto amerických vojáků se s radikálními ozbrojenci často vypořádali sami.

Přes výrazný úbytek útoků na civilní i armádní cíle se nelze domnívat, že by stažení armádních jednotek ze země nezpůsobilo vypuknutí občanského konfliktu. Hranice

¹ Rozhovor s pracovníkem společnosti Člověk v tísni, Praha, září 2008

² Americká armáda předala největší iráckou provincii pod iráckou správu 4. září 2008. Anbár představuje příklad nárůstu iráckých bezpečnostních složek. Ještě v roce 2005 jich v provincii působilo 5000, v současnosti čítají jejich jednotky asi 37000 osob. Více viz například <http://news.scotsman.com/world/US-hands-back--bloodstained.4447241.jp>

mezi mírem a násilím, zejména mezi ší'itskými a sunnitskými militantními skupinami, je příliš křehká na to, aby o odchodu spojeneckých vojsk bylo možné uvažovat v horizontu nejbližších let³. Irácká armáda a policie sice již disponuje značnou silou, centrální vládu však stále ovládají spory mezi zástupci jednotlivých náboženských komunit. S nepravidelnými intervaly tak dochází k otřesům ve formě odchodů ministrů z kabinetu či skupin poslanců z parlamentu. Irácká vláda doposud nevyřešila zásadní otázky, důležité pro budoucí vývoj země. Příkladem za všechny z této oblasti může být dohoda o přerozdělování zisků z těžby ropy v provinciích, kde nelze zřetelně určit, zda ložiska náleží šíitské, sunnitské či kurdské komunitě.

Zatímco v rámci mezinárodního společenství převládá mírný optimismus ohledně budoucího vývoje, nevládní mezinárodní a humanitární organizace pokračují v potřebném úsilí o rekonstrukci klíčových oblastí běžného života Iráčanů (obnova infrastruktury, zdravotnictví, školství, podpora nevládního sektoru i státní správy, podpora demokracie a občanské společnosti, apod.).

Humanitární krize a v mnoha oblastech neuspokojivý stav země vytvořily potřebu bezprostřední rozsáhlé rekonstrukční a stabilizační pomoci. Mezi dalšími zeměmi, které se zapojily do obnovy Iráku, schválila výdaje na obnovu země také Česká republika. Ještě v průběhu spojenecké invaze Česká republika poskytla Iráčanům první prostředky prostřednictvím programu World Food Program a výboru UNHCR. V dalších měsících a letech byly podnikány další kroky k rekonstrukci a stabilizaci Iráku – Česká republika podpořila řadu transformačních projektů i umístění českých investic v zemi. Značný objem prostředků byl investován zejména do oblasti hospodářské spolupráce, vzdělání, justice, zdravotnictví, podpory neziskového sektoru a občanské společnosti, obnovy památek, podporou svobodných voleb atd. Vedle dlouhodobých projektů transformačního charakteru se Česká republika zapojila do pomoci Iráku také například školením iráckých bezpečnostních složek českými policisty a dalšími aktivitami. Irák se postupem času stal jednou z prioritních zemí české zahraniční rozvojové spolupráce (v letech 2003-4 byl

³ Názory na datum stažení amerických vojáků z Iráku se liší jak mezi experty, tak uvnitř velení armády USA. Mezi hlavní faktory pro stanovení vhodné doby odchodu patří připravenost irácké policie a armády a její schopnost kontrolovat bezpečnostní situaci. Jeden z názorů přednesl v červenci 2008 generál James Dubik. Irácká bezpečnost bude podle něj plně připravena na převzetí úplné kontroly v Iráku v roce 2009 (viz zpráva Washington Post, dostupná z [www: http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/07/09/AR2008070900264_pf.html](http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/07/09/AR2008070900264_pf.html)). Podle poslední dohody USA a Iráku 21. srpna 2008 by měla americká armáda zemi opustit do konce roku 2011 (viz například <http://zahrancni.ihned.cz/c1-26630320-iracko-americka-dohoda-vojaci-odejdou-do-roku-2012>)

dokonce jejím největším příjemcem)⁴. Cesta k úplné stabilizaci země je však otázkou nejméně příštích let a vedle masivní mezinárodní pomoci vyžaduje i uklidnění na domácí scéně především v bezpečnostních ohledech. Hodnocení českého působení v rámci rekonstrukce a stabilizace Iráku je proto na této cestě důležitou zastávkou.

Cílem předkládané analýzy českého zapojení do rekonstrukce a stabilizace Iráku je zejména zhodnotit, do jaké míry se podařilo využít vynaložené finanční prostředky na konkrétní projekty a zda tyto prostředky byly využity v souladu se specifickými potřebami irácké společnosti v období od ukončení hlavních bojových operací a převzetí kontroly nad Irákem koaličními silami do konce roku 2006.

Předkládaná studie je rozdělena do tří kapitol. První kapitola se zabývá zahraničně-politickými souvislostmi koaliční invaze do Iráku s českou reakcí, stejně jako vnitřními politickými okolnostmi přímo v České republice. Druhá kapitola je věnována zapojení České republiky do stabilizace a rekonstrukce Iráku. Zabývá se nejen procesem rozdělování finančních prostředků na jednotlivé projekty, ale také konkrétními projekty jako takovými, jejich průběhem a výstupy. Při zpracování této kapitoly se řešitelé zaměřili zejména na projekty, na jejichž realizaci byly vynaloženy nejvyšší finanční prostředky a na projekty, probíhající kontinuálně v rámci delšího časového období. Třetí kapitola studie je zaměřena na vnímání zapojení do rekonstrukce a stabilizace Iráku z pohledu české veřejnosti a médií. Řešitelé v této kapitole věnovali pozornost rovněž vnímání české participace v zemích, které se podílely na spojenecké invazi a ostatních státech, podílejících se na obnově Iráku.

Závěr předkládaného materiálu tvoří především doporučení (policy recommendations) pro další postup v zapojení ČR v zemi. Cílem doporučení je upozornit na některá úskalí, ale i výzvy, které s sebou může pokračování v pomoci nést, a to jak přímo v Iráku, tak i například ve vztahu k vnímání pokračujícího českého angažmá domácí veřejností.

⁴ Viz materiál Ministerstva zahraničních věcí Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky, Praha 2006, dostupný z [www:
http://www.czechembassy.org/servis/Soubor.asp?ID=20493](http://www.czechembassy.org/servis/Soubor.asp?ID=20493)

1. ZAHRANIČNÍ A POLITICKÉ SOUVISLOSTI ZAPOJENÍ ČR DO REKONSTRUKCE A STABILIZACE IRÁKU

Tato úvodní kapitola nabízí zběžný pohled na irácké dějiny v druhé polovině dvacátého století a na vývoj vzájemných vztahů mezi Irákem a Českou republikou (resp. Československem do r. 1993). Poté poskytuje přehled o vývoji mezinárodní situace těsně před vojenským zásahem v Iráku, o průběhu operace Irácká svoboda a událostech po ní. V závěru podává celkové resumé aktivit ČR v Iráku během let následujících po válce.

1.1 Česká republika a Irák do roku 2002

Irácký stát se svržením monarchie v roce 1958 zbavil pozice předního britského spojence na Blízkém východě a jeho vojenský diktátorský režim začal balancovat mezi zájmy obou studenoválečných bloků. O deset let později převzala strana Baas rychlým pučem moc v zemi a Irák se výrazněji orientoval na Sovětský svaz, který uvítal příležitost posílit své pozice ve státě se strategickým významem. Ten je dán polohou v Perském zálivu a značnými zásobami ropy, které Irák řadí na druhé místo na světě.⁵ Irácký režim využil sovětské přízně především k posílení svých vojenských kapacit, v rámci čehož mu proudily zbrojní dodávky a další prostředky z celého východního bloku. Nikdy se však nezařadil zcela do sovětského tábora a pragmaticky využil ochlazení vztahů s Moskvou k navázání vztahů se Západem, zejména Francií, která se stala jeho druhým nejvýznamnějším zdrojem vojenského a technologického materiálu.⁶

Islámská revoluce v Íránu roku 1979 koincidovala s nástupem Saddáma Husajna jako iráckého prezidenta (ačkoli de facto vládl v zemi již během předcházejících let). Následná válka mezi oběma sousedními zeměmi od roku 1980 zařadila na iráckou stranu i Spojené státy a Británii, do té doby vyhraněné podporovatele íránské

⁵ Podle Ministerstva energetiky Spojených států má Irák ropné zásoby 115 miliard barelů, číslo však nebylo od roku 2001 aktualizováno. Viz <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Iraq/Oil.html>

⁶ Včetně proslulého reaktoru v Osiraku, prodaného Iráku za premiérství Jacquesa Chiraca roku 1975 spolu s množstvím vojenské letecké techniky.

Vědecký projekt RM 02/05/07

Hodnocení zapojení České republiky do rekonstrukce a stabilizace Iráku

–
Prosinec 2007

absolutní monarchie. Místo rychlého vítězství nad Íránem díky technické převaze, jak Saddám Husajn očekával, se válka protáhla na osm let a její cena se ukázala jako extrémně vysoká – jak co do lidských životů, tak co do materiálních a finančních zdrojů. Konflikt skončil víceméně nerozhodně, Irák se však nevzdal lokálních velmocenských ambicí. Jeho rozhodnutí pro okupaci Kuvajtu v srpnu 1990 mohlo být podpořeno kalkulací, že politika světových velmocí nedovolí ani jedné z nich zakročit. Studená válka však byla již čerstvě skončena a Spojené státy snadno vytvořily mezinárodní koalici k vytlačení iráckých sil z Kuvajtu. OSN následně podrobila Irák sankčnímu režimu, jenž zahrnoval ekonomické sankce, vytvoření bezletových zón a umožnění mezinárodních inspekcí zbrojních zařízení (inspekce byly ze strany Iráku znemožněny od roku 1998).

Česká republika se do operace proti irácké agresi zapojila nasazením protichemického praporu na ochranu sil pod saúdskoarabským vedením, které v lednu 1991 v rámci operace Pouštní bouře vstoupily do Iráku. Za dobu operace jednotka ztratila jednoho muže a zaznamenala několik zraněných. Všichni příslušníci se pak vrátili z akce do konce května 1991. Ačkoli ohledně přesné role a míry nasazení panovaly v bezprostředně následujícím období určité kontroverze, účast českého kontingentu je nyní zpětně oceňována. V rámci mise Spojených národů (UNGC) působilo v Iráku mezi lety 1991 a 2003 celkem zhruba 300 vojáků, nejprve v padesátičlenném kontingentu, později v desetičlenných skupinách.

Od vzniku iráckého státu se jeho vztahy s Československem vyvíjely ve zmíněné perspektivě studenovělečného dění. Krátce po svém *“odklonu od Západu”* podepsalo Československo s Irákem protokol o vědeckotechnické spolupráci (1958), dohody o kulturní spolupráci (1959), letecké dopravě (1960) a o hospodářské a technické spolupráci (1972), dlouhodobou obchodní a platební dohodu (1973), smlouvu o vzájemném osvobození zisků a příjmů leteckých podniků a jejich zaměstnanců od daní (1977), dohody o stálém výboru pro hospodářskou, vědeckou a technickou spolupráci (1978), o spolupráci v oblastech cen (1980) a zdravotnictví (1982), konzulární úmluvu (1985), dohodu o dodávkách zvláštních materiálů pro léta 1986-90 (1985) a Všeobecnou dohodu o hospodářské, vědecké a technické spolupráci (1986). Výměna nót mezi Českou republikou a Irákem na přelomu let 2007/8 stanovila, že v platnosti zůstávají jen druhá, třetí, šestá a desátá z výše uvedených.

Počátky konkrétního československého angažmá v Iráku se datují již do raných šedesátých let, kdy se průmysl ČSSR začal podílet na stavbě iráckých infrastruktur,

Vědecký projekt RM 02/05/07

Hodnocení zapojení České republiky do rekonstrukce a stabilizace Iráku

—
Prosinec 2007

zejména v oblasti petrochemického průmyslu.⁷ S reorientací baathistického Iráku silněji na sovětský blok na přelomu 60. a 70. let začaly rozsáhlé dodávky československého vojenského materiálu, podobně jako do řady dalších zemí arabského světa. Vedle investičních respektive stavebních aktivit a dodávek hmotných statků vystupovalo Československo vůči Iráku jako přímý věřitel na základě finančních půjček, které se rovněž uskutečňovaly od počátku šedesátých let.

Irácký zahraniční dluh je ve svém celku značně významným faktorem, neboť již v době po skončení války s Íránem přesahoval 80 miliard dolarů a do roku 2004 narostl na cca 120 miliard. Zahrnuje zhruba 39 miliard na pohledávkách států Pařížského klubu, 60-65 miliard dluhů jiným zemím a zbytek částky soukromým věřitelům. Se započtením všech reparací a kompenzací z doby války v Zálivu 1990-91 by se pak výsledná suma pohybovala vysoko přes 200 miliard dolarů,⁸ což je částka Irákem realisticky nesplacitelná. V zájmu poválečné rekonstrukce země se spojené státy rozhodly všechny své pohledávky Iráku odpustit, následovány v určité míře řadou zemí Pařížského klubu. Podle vyjádření premiéra Špidly z ledna 2004 dluží Irák České republice celkem zhruba 4 miliardy korun, které jsou s výjimkou cca 100 miliónů nesplacenou cenou za dodávky vojenského materiálu z doby ČSSR.⁹

1.2 Česká republika na mezinárodním poli 2002/2003

Mezinárodní události vedoucí ve svém důsledku k válce v Iráku představovaly pro zahraniční politiku České republiky určitou výzvu. Vyhrocení vztahů mezi britsko-americkou aliancí (zahrnující i Polsko) a francouzsko-německou protiválečnou osou přinutilo ČR k nesnadnému manévrování na mezinárodní scéně a přijímání dílčích rozhodnutí. Veřejné mínění podobně jako ve všech evropských zemích vykazovalo protiválečné naladění a politické strany byly zpočátku spíše zaskočeny a nerozhodnuty. Při zvažování politických možností hrálo roli české dosud relativně nové členství v NATO a vztah ke Spojeným státům jako k nejsilnějšímu spojenci, jenž se aktivně zasadil právě o přijetí ČR do Severoatlantické aliance. Otevřené odmítnutí zásahu v Iráku tak hrozilo diskreditací českého působení v Alianci, opačný

⁷ Viz například zprávy o československých plánech rafinérie v jihoirácké Basře z roku 1961
<<http://select.nytimes.com/gst/abstract.html?res=FA0712FC385D1B728DDDA10894D8415B818AF1D3>>

⁸ Weiss, M.A. „Iraq: Debt Relief“ Congressional Research Service, 11. 3. 2005.

Pan, Esther. „Iraq: The regime's Debt“ Council on Foreign Relations, 31. 12. 2003.

⁹ Viz např. interview s ministrem Svobodou, BBC, 20. ledna 2004.

Vědecký projekt RM 02/05/07

Hodnocení zapojení České republiky do rekonstrukce a stabilizace Iráku

–
Prosinec 2007

přístup by zase mohl vést k roztržce se silnými evropskými státy, spolurozhodujícími o nadcházejícím českém vstupu do EU. Česká politika se na úrovních vlády, prezidenta, parlamentu a politických stran musela se vzniklou situací komplikovaně vyrovnávat, nicméně v závěru dospěla ke kompromisu, který získal podporu všech rozhodujících ústavních činitelů. K průběhu a výsledkům tohoto procesu viz níže (kapitola Politické souvislosti, podkapitola Vnitropolitický kontext v ČR).

Na poli evropské politiky silně zapůsobil výrok francouzského prezidenta Chiraca z února 2003, který prohlásil, že východoevropské země svou více či méně výslovnou podporu americko-britské koalici *“promarnily dobrou příležitost být zticha”*. Následovala prudce odmítavá reakce z většiny hlavních měst dotyčných zemí, které se rok nato měly stát členy EU a vnímaly francouzskou výtku v perspektivě vnitro-unijních vztahů. Relativně brzy však záležitost mediálně *“utichla”*, aniž by byla stačila trvale poškodit francouzské vztahy s dotyčnými státy, včetně ČR. Ve vztahu mezi Německem a Českou republikou rovněž nedošlo k žádnému dramatickému vývoji, zřejmě i díky bezprostřední návštěvě prezidenta Klause, který byl svými názory blízký kancléři Schröderovi. Británie byla v době kolem irácké krize vnímána jako spolehlivý český spojenec, mimo jiné díky působení českých vojenských kontingentů v Iráku v rámci misí OSN (po první válce v Zálivu), které spadaly pod bezproblémové britské velení. Vztahy ke Spojenému království navíc již tehdy posilovaly společné náhledy na část problematiky budoucího vývoje EU.

Brzy se prosadil náhled na poválečnou situaci v Iráku jako *fait accompli*, které klade především nároky na rekonstrukci země a skýtá tím i zajímavé příležitosti českým společnostem. Česká zahraniční politika tak do jisté míry úspěšně „seděla na dvou židlích“, aniž by si zneprátelila některou ze stran názorového střetu kolem nutnosti iráckého zásahu. Silná polarizace mezi *“evropským jádrem”* a anglo-americkým spolenectvím sice neodpovídala duchu mnohostranné diplomacie a úsilí o euro-americký konsensus, které patřily ke konstantám české zahraniční politiky od porevolučních dob 90. let.¹⁰ Důležitým nicméně zůstává fakt, že Česká republika vyšla z komplikované mezinárodní situace bez jakékoli politické újmy. Svojí ochotou aktivně se podílet na obnově poválečného Iráku a s ní spojených úkolech se navíc zařadila do okruhu zemí s proaktivní politikou a schopností autonomně vystupovat

¹⁰ Král, D. The Czech Republic and the Iraq crisis, *Europeum*, duben 2003.
<http://www.epin.org/pdf/comment_kral_apr03.pdf>

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Vědecký projekt RM 02/05/07

Hodnocení zapojení České republiky do rekonstrukce a stabilizace Iráku

—
Prosinec 2007

na mezinárodním poli, ať už jako součást širších mnohostranných procesů či ve prospěch svých vlastních zájmů.

Z pragmatického hlediska tak lze hovořit o úspěchu české zahraniční politiky.

Historické, morální, mezinárodněprávní a další aspekty jak českého postoje, tak i celého mezinárodního vývoje v iráckém kontextu však dosud nebyly kvalifikovaně a v plné šíři posouzeny. To bude záležitostí historiografických oborů ve větším časovém odstupu.

2. ZAPOJENÍ ČR DO REKONSTRUKCE A STABILIZACE IRÁKU

Cílem této kapitoly je zhodnotit konkrétní působení projektů, jimiž ČR přispěla v pomoci Iráku. Snahou řešitelů bylo v průběhu výzkumu nejprve nashromáždit co největší množství informací, které by se projektů týkaly. Řešitelé zároveň vedli rozhovory s některými osobami, jež byly zodpovědné za rozhodování o nakládání s finančními prostředky, ale také se zástupci konkrétních organizací, využívajících finanční podpory ze strany státních institucí.

Na základě shromážděných informací lze rozdělit účast České republiky v Iráku do těchto oblastí:

- **Humanitární pomoc**
- **Rekonstrukce země**
- **Podpora demokracie, občanské společnosti a vzdělání**
- **Školení iráckých expertů v oblasti hospodářství a průmyslu**
- **Čeští experti v Dočasné koaliční správě (CPA)**
- **Zapojení Armády ČR**
- **Zdravotnictví**
- **Průmysl a hospodářství**
- **Podpora českých podnikatelů v Iráku**

2.1 Přehled aktivit ČR v poválečném Iráku

Lze říci, že Česká republika reagovala na vývoj okolo poválečného Iráku relativně aktivně a zapojila se celou škálou aktivit do mezinárodního dění v souvislosti se stabilizací, rekonstrukcí a transformací země. K prvotním úkolům patřilo vyslání českých odborníků z různých oblastí do Úřadu pro obnovu a humanitární pomoc (ORHA) na konci dubna 2003. Jim bylo také nutno zajistit adekvátní ochranu. Vláda ČR zároveň schválila poskytnutí prostředků na bezprostřední humanitární pomoc a o měsíc později pak odhlasovala uvolnění značných finančních částek na *“další zapojení ČR do programu poválečné rekonstrukce a obnovy Iráku“* pro léta 2003 až 2005. Do této kategorie spadaly mimo jiné projekty transformační pomoci a obnovy iráckého kulturního dědictví. K nim později přibýly také asistenční projekty v rámci zahraniční rozvojové spolupráce. Z hlediska nákladů nejvýznamnější oblastí českého zapojení v Iráku se ovšem stalo vyslání kontingentu plní nemocnice v roce 2003 a návazné působení Vojenské policie Armády ČR v letech 2004, 2005 a

Vědecký projekt RM 02/05/07

Hodnocení zapojení České republiky do rekonstrukce a stabilizace Iráku

–
Prosinec 2007

dále. Svébytným typem pomoci poválečnému Iráku byly projekty prováděné na českém území ve prospěch iráckých obyvatel, z nichž neznámější se stala zdravotní péče o irácké děti mezi lety 2003 a 2004.

Ohledně iráckého dluhu vůči ČR oznámil premiér Špidla, že Česká republika se v říjnu 2003 účastnila Madridské dárcovské konference s úmyslem odpustit Iráku zhruba třetinu z dlužné částky. Záměr odůvodnil tím, že pokud by Iráku zbyl celý dluh (v mezinárodním měřítku), jeho finanční situace by se nikdy nestabilizovala a šance na splacení dluhu vůči České republice by byla mizivá. Ministerstva zahraničních věcí a financí v tomto smyslu jednali s iráckými představiteli na zmíněné konferenci a návrh vlády prošel slyšením v Parlamentu 23. ledna 2004. Následně byla zahájena jednání s českými věřitelskými firmami a Československou obchodní bankou.

Co se týká zapojení českých ozbrojených sil v poválečném Iráku, od dubna 2003 se Česko-slovenský prapor v Kuvajtu na základně Camp Doha účastnil procesu poskytování humanitární pomoci a lékařské péče iráckému obyvatelstvu a začal s podporou dislokace české Sedmé polní nemocnice. Prapor ukončil svoji činnost po formálním oznámení konce bojových operací v květnu 2003 a do začátku června se přesunul zpět do ČR. Polní nemocnice tak převzala štafetu českého angažmá v Iráku a zahájila činnost v Basře na jihu Iráku 18. května 2003. Český kontingent v různých časových úsecích zahrnoval 155 pracovníků samotné nemocnice, 79 vojenských policistů, 31 humanitárních pracovníků, třicítku podpůrných zaměstnanců a třináctičlenné skupiny pro vojenko-civilní spolupráci. Nemocnice ukončila činnost 20. listopadu a během prosince byla z Iráku stažena. Při té příležitosti ještě předala irácké straně část svého zdravotnického a nemocničního vybavení.

Po stažení českých zdravotnických zařízení zůstal na území Iráku kontingent Vojenské policie v počtu přes 80 osob, který si do konce roku 2003 vybudoval vlastní základnu ve vojenském komplexu Šajba (Shaibah) jihozápadně od irácké Basry. Aktivita českých vojenských policistů obnášela vedle zajištění vlastní bezpečnosti dohled nad činností irácké policie a zejména výcvik, školení a přípravu místních policistů. Tyto úkoly se realizovaly jak v Policejní akademii Az-Zubayr ve spolupráci s britskými, dánskými a italskými kolegy, tak i přímo na české základně. Osmítýdenní respektive čtyřtýdenní kurzy zahrnovaly přednášky i praktické činnosti jako střeleckou přípravu či služební zákroky. Vedle toho probíhala rovněž komplexní dvoutýdenní školení iráckých instruktorů dopravní policie. Vojenští policisté byli

Vědecký projekt RM 02/05/07

Hodnocení zapojení České republiky do rekonstrukce a stabilizace Iráku

–
Prosinec 2007

střídání průběžně po třech měsících a od března 2005 pak doplnění o šest příslušníků Armády ČR. Ti se podíleli na výcviku iráckého velitelského sboru, výstavbě vojenské akademie a budování dalších bezpečnostních struktur v Iráku. Na základě rozhodnutí Parlamentu ČR z prosince 2007 zůstává kontingent v Iráku do poloviny roku 2008, pak se jeho stav snižuje na 20 osob zajišťujících nezbytné pokračování výcvikových aktivit.

Čeští experti působili v Iráku do konce roku 2003 pod vedením koordinátorky Janiny Hřebíčkové a poté za koordinace českého zastupitelského úřadu v Bagdádu až do konce června 2004, kdy jejich mandát skončil. Většina z nich však byla vzhledem ke zhoršené bezpečnostní situaci stažena již počátkem tohoto měsíce. Celkem se v této fázi v Iráku vystřídal 19 českých odborníků, kteří působili jak v obnovovaném veřejném sektoru, tak v soukromém sektoru v celé škále odvětví. Bezpečnost skupiny expertů zajišťovala zpočátku jednotka Vojenské policie a poté Útvar rychlého nasazení Policie ČR. **Ačkoli lze sotva vysledovat konkrétní dlouhodobé výsledky práce českých expertů v Iráku, jejich angažmá bylo v dané době hodnoceno ze strany české státní správy příznivě**, kromě samotných aktivit na iráckém území i díky tomu, že se podíleli na informování českých subjektů o možnostech zakázek během období rekonstrukce.

Z prostředků vyčleněných na projekty rekonstrukce Iráku pro rok 2003 nebylo reálně poskytnuto nic, zatímco z obnosů na následující dva roky plynula podpora pro 14 předprojektových studií a následně státní spoluúčast na 11 projektech českých hospodářských subjektů. Ty se zaměřily na odvětví významná pro iráckou ekonomiku a zároveň známá z někdejších československých aktivit v Iráku před rozpadem sovětského bloku: zisk a zpracování ropy, vodní hospodářství, železniční doprava a další infrastruktury (například návrh zpracovat územní plán pro Bagdád). Z téhož zdroje byly však financovány i jiné kategorie projektů, a to zejména výcvik iráckých policistů v Jordánsku, projekty transformační spolupráce a projekty obnovy iráckého kulturního dědictví. Na zmíněném výcviku se Česká republika podílela třemi desetičlennými skupinami policejních instruktorů v době mezi lednem 2004 až červnem 2005. Obnova iráckého kulturního dědictví zahrnovala vedle českého příspěvku pro UNESCO jednak kurz restaurátorských technik pro 12 iráckých restaurátorů, jednak asistenci při záchraně rukopisných památek Národní knihovny v Bagdádu.

Oblast transformační spolupráce zaznamenala celou řadu projektů především školícího charakteru. Diplomatická akademie Ministerstva zahraničních věcí tak

Vědecký projekt RM 02/05/07

Hodnocení zapojení České republiky do rekonstrukce a stabilizace Iráku

–
Prosinec 2007

provedla čtyřtýdenním kurzem pěti iráckých diplomatů, institut CERGE-EI zajistil ekonomické studium několika vynikajícím iráckým studentům či Univerzita v Hradci Králové nabídla program *Information Management*. Odborná školení v oblasti vodohospodářství či ropného průmyslu zajistila skupina českých firem a další společnost provedla školení pracovníků správy iráckých letišť. V Praze sídlící institut CEELI poskytl školení celkem dvěma stovkám iráckých soudců a právníků, zatímco Český červený kříž umožnil proškolení skupiny dětských kardiologů. Další cílovou skupinou byly irácké neziskové organizace, které měly možnost získat zkušenosti od české organizace Člověk v tísni. K transformačním projektům patřila i pomoc s materiálním vybavením policejní akademie v iráckém Az-Zubajru nebo vydání publikací o demokratických volbách. **Lze říci, že co do množiny projektů byla transformační pomoc do značné míry nesourodá, na druhou stranu však flexibilně poskytla možnost realizace důležitých aktivit podle aktuální poptávky a nabídky, často ve spolupráci českých a iráckých subjektů.**

Státní prostředky vyčleněné na projekty rekonstrukce a obnovy Iráku, z nichž část byla vynaložena jako přímá státní spoluúčast při projektové realizaci, do určité míry napomohly několika českým soukromým společnostem k získání zakázek přímo v Iráku v letech 2003-2005. V oblasti chemického a petrochemického průmyslu tak společnosti Chemoprojekt, UNIS Brno, Chepos Engineering, Technoexport a Prokop Engineering realizovaly kontrakty za cca 80 milionů dolarů. V dopravním strojírenství našly odbytu desítky nákladních automobilů Tatra za cca 6 milionů dolarů a další zakázky malého rozsahu, ve sféře zbrojního a bezpečnostního materiálu se uplatnila firma Mars Jevičko dodávkou neprůstřelných vest za cca 2,5 milionu dolarů a ve vodohospodářských odvětvích získaly firmy AZAS Group či Geotest Brno zakázky v hodnotě statisíců dolarů. Část firem z ČR měla a má zdrženlivý přístup k informování o svých aktivitách v Iráku, ať už z obchodních či bezpečnostních důvodů.

Uvedené zakázky jsou nesporně dílčími úspěchy českých firem, na nichž nese část zásluh i podpora státu. Ta se vedle finančních příspěvků realizovala jednak prostřednictvím série informačních seminářů pro zástupce českého soukromého sektoru v poslední čtvrtině roku 2003 (a později), jednak podnikatelskou misí v lednu 2004, kterou Česká republika uskutečnila jako vůbec první mezi zúčastněnými zeměmi. Přestože je tedy možno hovořit o určitém úspěchu, celkové objemy

zakázek českých firem byly jen zlomkem prostředků uvolněných americkou stranou na rekonstrukci Iráku.¹¹

Materiály Ministerstva zahraničních věcí ČR uvádějí, že „koncepční přístup“ české vlády k obnově Iráku, v jehož rámci se uskutečnilo široké spektrum aktivit a projektů přímo na iráckém území či mimo něj, vytváří *“zcela ojedinělý obraz ČR v Iráku”*, díky kterému mají české subjekty *“výrazně lepší možnosti proniknout na irácký trh”*.

2.2 Obraz ČR v Iráku vytvářený skrze rekonstrukční a stabilizační projekty

Již v předchozích kapitolách této studie bylo české angažmá v Iráku hodnoceno jako veskrze pozitivní. Příznivě hodnotí pozici České republiky převažující názorové povědomí odborné i laické veřejnosti, výrazné zapojení v porovnání s omezenými možnostmi malé země chválí i spojenci. Obraz České republiky, který její zapojení v Iráku pomáhalo vytvářet, je jedním z důležitých faktorů, ovlivňujících jeho celkové hodnocení.

Při celkovém posuzování úspěšnosti projektů je třeba brát v úvahu zvláštní pozici a pověst České republiky v Iráku i arabském světě jako celku. Toto zvláštní postavení je důležité nejen pro hodnocení realizované pomoci Iráku, ale také pro její další pokračování a zapojení České republiky prakticky v celé oblasti Blízkého východu. Zvláštní vnímání Čechů ze strany veřejnosti v arabských zemích vyplývá zejména z těsných vztahů, které byly utvořeny v době studené války. Zatímco do roku 1948 stálo Československo na straně nově vzniklého Izraele proti arabským státům, s nástupem totalitní komunistické vlády se situace změnila a ČSR ruku v ruce se Sovětským svazem nastoupila cestu těsnějšího sepětí s arabským světem a jejich socialistickými režimy (především strana Baas v Iráku a v Sýrii). Vřelé vztahy s sebou nesly intenzivní obchodní, ale také kulturní výměnu. Zejména v období normalizace zažívaly rozkvět nejrůznější studijní pobyty a stáže arabských studentů v ČSSR, výjimkou nebylo slučování do česko-arabských manželství, apod. Tento aspekt se konkrétně projevil například v roce 2004, kdy došlo v Iráku k únosu tří českých novinářů. Na jejich propuštění se do značné míry podílelo také irácké ministerstvo kultury, vedené Mufidem Jazairim, Iráčanem, který má v Čechách příbuzenské kontakty. O pozitivním vztahu k ČR svědčí i na první pohled ne příliš

¹¹ Kontrakty amerického ministerstva obrany (Department of Defence) a agentury USAID mezi říjnem 2003 a březnem 2006 přesahovaly 11 miliard dolarů. Řádově sto milionů dolarů na zakázkách českých firem se tak pohybuje okolo 1 % celkové sumy. Viz dokumenty US Government Accountability Office, například <<http://www.gao.gov/htext/d0740.html>>

připomínaná skutečnost, že za celou dobu přítomnosti cizích armád na území Iráku nepřišel o život žádný z občanů České republiky.

Snad nejdůležitější skutečnost, která vztah irácké společnosti k ČR a české účasti ovlivnila, je zároveň velmi prostá. Česká republika do Iráku přijela pouze pomáhat, nikoli válčit. Čeští vojáci nezasáhli do bojů s místními vzbouřenci, stoupenci Saddáma Husajna či jinými odštěpeneckými skupinami. Pakliže v zemi působili ozbrojené síly, bylo to vždy za účelem výcviku iráckých policistů či v rámci polní nemocnice.

Dalšími faktory, které hrají roli ve vnímání České republiky, je zkušenost s totalitním režimem během vlády komunistické strany. Svůj význam má jistě i fakt, že Česká republika není velmocí, ale malou a ve vztahu k zemím Blízkého východu relativně neutrální zemí. Tato skutečnost platila tím výrazněji, že na rozdíl na příklad od současné české vlády M. Topolánka se v době invaze vláda sociální demokracie neorientovala natolik výrazně na spojení s USA.

2.3 Transparentnost českého zapojení

Vzhledem k výši prostředků, které byly na české zapojení v Iráku vynaloženy, vyvstává oprávněný dotaz po transparentnosti, s níž bylo s těmito prostředky nakládáno. Řešitelům této studie se nepodařilo zjistit konkrétní případy, o nichž by bylo možné hovořit jako o korupčním jednání. Řešitelé vznesli za tímto účelem konkrétní dotazy („Byl/a jste svědkem, přímým či nepřímým, korupčního jednání, či jste o něm slyšel/a, v souvislosti s českými projekty v Iráku - zvýhodňování některých firem, organizací, společností, apod.“; „Byl/a jste vy, či vaši blízcí spolupracovníci v souvislosti s pomocí Iráku v konfliktu zájmů?“) několika osobám, které se buď přímo podíleli na rozhodování o přidělení jednotlivých projektů, nebo přišli s českou podporou Iráku jiným způsobem do kontaktu.

Cílem studie nebylo pátrat po příkladech možné korupce či netransparentního jednání. Z některých výpovědí však vyplývá, že během českého zapojení se vyskytly i případy jednání, u něhož mohlo vzniknout podezření ze střetu zájmů či korupce.

Z pohledu transparentního rozdělování veřejných prostředků se v průběhu řešení projektu ukázala jako nejproblematičtější oblast podpory podnikatelských aktivit v Iráku. Přestože se řešitelům nepodařilo získat konkrétní důkazy o korupčním jednání, z některých rozhovorů vyplynulo, že některé české společnosti byly v této oblasti upřednostňovány. Pracovníkem MZV byl například jako podezřelý popsán vztah mezi tehdejším ministrem zahraničí Cyrilem Svobodou a společností Cautor Consulting. Ta se zabývá zejména konzultační

Vědecký projekt RM 02/05/07

Hodnocení zapojení České republiky do rekonstrukce a stabilizace Iráku

–
Prosinec 2007

činností a podílela se na procesu zapojování českých společností v Iráku. Předseda představenstva Michal Hrubý se v červenci 2003 zúčastnil rovněž mise českých podnikatelů do USA za účelem prohloubení obchodních kontaktů v této zemi, ale také v souvislosti s novými příležitostmi v Iráku. Podle neoficiálních informací, které se řešitelskému týmu podařilo získat, však Hrubý zároveň působil jako poradce ministra Svobody a mohl se tak octnout ve střetu zájmů. Další spornou společností byla podle stejného pracovníka MZV firma Skywalker (zkrachovala v roce 2005). Přestože čeští civilní experti v ORHA/CPA byli vysíláni Českou republikou a měli tudíž zastupovat její zájmy, společnost Skywalker měla ve skupině expertů svého zástupce Aloise Nováka, který jednal prakticky pouze v jejím zájmu. Za neméně zvláštní shodu okolností lze považovat i skutečnost, že prostředky určené na účely transformační a rozvojové spolupráce v gesci MZV byly rozšířeny i o podporu podnikání v Iráku. Toto rozhodnutí bylo učiněno v roce 2004 po snídani ministra Cyrila Svobody s českými podnikateli.¹²

Přestože nejvyšší finanční částky byly rozdělovány právě v oblasti podpory podnikání, kladné odpovědi na otázku po neprůhledném jednání zazněly i v oblasti tzv. soft-projektů některých nevládních organizací. Podle jednoho z rozhovorů například zvolilo české Ministerstvo zahraničních věcí příliš jednostranný přístup v oblasti projektů transformační a rozvojové spolupráce. Jednoznačně největší množství projektů získala v této oblasti k realizaci společnost Člověk v tísni, zatímco projekty ostatních institucí zůstaly prakticky neznámé (to se týká například školení iráckých úředníků Centrem pro demokracii a kulturu). Z dostupných informací se nelze domnívat, že by toto bylo způsobeno korupčním jednáním, veřejnost však nikdy neměla možnost získat vysvětlení této výjimečné vstřícnosti MZV vůči této organizaci.

Z obecného pohledu na transparentnost při zadávání zakázek a poskytování dotací lze za významný nedostatek v postupu státních institucí považovat slabost informačního úsilí směrem k české veřejnosti. Občané ČR neměli a nemají prakticky žádnou možnost volně se seznámit s informacemi, které s českým zapojením v Iráku souvisejí. Zkušenosti řešitelů z průběhu výzkumu potvrzují, že neexistuje souhrnný zdroj, jenž by poskytl odpovědi na zásadní otázky (jaké projekty Česká republika v Iráku realizuje; jaké jsou české priority v oblasti; s jakým úspěchem se setkávají v Iráku české podniky, podpořené z veřejných prostředků, apod.). Laická, ale i odborná veřejnost je tak odkázána na práci médií, která se tématu věnují zpravidla spíše okrajově. V době prakticky neomezených možností internetu neposkytují webové stránky zodpovědných českých institucí příliš podrobné informace a v

¹² Rozhovor s vysoce postaveným pracovníkem MZV, Praha, únor 2008

žádném případě se nenalézají na jednom místě. Částečné shrnutí realizovaných projektů tak lze najít na stránkách Ministerstva zahraničních věcí, sumarizaci z pohledu obchodu a financí zase nabízí portál založený Ministerstvem průmyslu a obchodu www.businessinfo.cz.¹³ Pokud jde o internetové stránky MZV, zájemce na nich nalezne pouze obecné a zejména neaktuální informace. Portál businessinfo.cz sice informuje přesně a podrobně, ale pouze v omezené oblasti zahraničního obchodu mezi ČR a Irákem. Lze se na něm například dozvědět souhrnné teritoriální informace o Iráku, investiční podmínky v zemi či podrobnosti o vzájemné obchodní výměně.¹⁴ Popis českého zapojení v resortu vojenství předkládá v internetovém prostředí i Ministerstvo obrany, omezuje se však na strohý výčet velitelů jednotlivých kontingentů, počty vojáků v kontextu ostatních misí Armády ČR a obecný popis operace Mnohonárodních sil (Multi-National Force Iraq). Na tyto stránky odkazuje jako na nejpodrobnější možný materiál i tisková služba Ministerstva obrany. Prakticky žádné informace však nenabízí internetové prezentace ostatních ministerstev, která byla do rekonstrukce a stabilizace Iráku zapojena. Týká se to zejména Ministerstva dopravy a Ministerstva zemědělství, jejichž prezentace iráckého angažmá zcela chybí.

Nejpodrobnější shrnutí českého zapojení tak lze získat zejména skrze pečlivé zkoumání materiálů jednotlivých zapojených institucí a organizací. Obzvláště kvalitní zpracování formou zveřejněných výročních zpráv, zaměřených na Irák (bohužel však v angličtině) nabízí například internetové stránky společnosti Člověk v tísni, o realizovaných projektech na svých stránkách informuje i restaurátorská společnost Gema Art či nevládní organizace Centrum pro demokracii a kulturu. Ze zmíněných otevřených zdrojů se však nelze dozvědět zásadní odpovědi. Běžný občan se například nedozví nic o rozpočtu jednotlivých projektů, o průběhu výběrových řízení, z mnoha projektů nejsou zveřejněny závěrečné zprávy. Velmi složité tak lze usuzovat jejich úspěšnost či opak. zcela ukryty zůstávají celé oblasti českého zapojení (například účast českých expertů v Dočasné koaliční správě a ORHA). Hlubší vhled do procesu českého zapojení v Iráku tak vyžaduje podrobné pátrání. Jednu z možností pro zájemce sice představuje archiv MZV, ten ovšem není přístupný pro širokou veřejnost a lze v něm bádát pouze po zvláštním povolení odboru. Zdlouhavý a komplikovaný je i další možný postup – možnost obrátit se na jednotlivá ministerstva s odvoláním na zákon o přístupu k informacím. Tento na první pohled domácí problém však přesahuje i do vnímání českého zapojení z irácké strany. Potvrzuje to například skutečnost, že účastníci některých projektů (například školení pracovníci iráckých nevládních organizací) nejednou vznesli dotaz po

¹³ O českých projektech informuje MZV na [www](http://www.mzv.cz):

<http://www.mzv.cz/www/mzv/default.asp?ido=12696&idj=1&amb=1&ikonv=False&trid=3&prsl=False&poce1=>

¹⁴ Více informací lze nalézt na [www: http://businessinfo.cz/cz/rubrika/irak/1000865/](http://businessinfo.cz/cz/rubrika/irak/1000865/)

Vědecký projekt RM 02/05/07

Hodnocení zapojení České republiky do rekonstrukce a stabilizace Iráku

–
Prosinec 2007

původu finančních zdrojů. Oprávněná obava, že české projekty jsou financovány například z amerických zdrojů, by v konkrétních příkladech mohla být vyvrácena jednoduchým odkazem na spolehlivý zdroj mapující veškeré procesy přidělování veřejných dotací.¹⁵

Souhrnně lze konstatovat, že komunikace s veřejností a informování o českých projektech v Iráku je jednou z nejvýraznějších slabín a stránek, kterou česká diplomacie podcenila. České veřejnosti se od roku 2003 nedostalo dostatečného množství informací, které by pravděpodobně přispěli k pozitivnímu vnímání celého procesu. Občané ČR neměli a nemají otevřený přístup k odpovědím na zásadní otázky, které se rozdělování veřejných prostředků týkají. Tato skutečnost poškozují obraz české diplomacie jak na domácí scéně, tak u samotných Iráčanů.

ZÁVĚR A DOPORUČENÍ PRO POKRAČOVÁNÍ ČESKÉHO ANGAŽMÁ V IRÁKU

Na základě shromážděných zdrojů a informací lze říci, že zapojení České republiky do obnovy Iráku bylo a je přirozeným pokračováním tradičních vztahů, které mezi sebou obě země udržovaly v době totalitních vlád KSČ, respektive strany Baas a Saddáma Husajna. Česká republika mohla navázat i na projekty, které české společnosti v Iráku realizovaly v 90. letech.¹⁶ České angažmá lze zhodnotit jako pozitivní zejména ve dvou oblastech:

- 1) Díky spolupráci se společenstvími státy a především účasti českých expertů v Dočasné koaliční správě (CPA) se podařilo získat pro Českou republiku výlučné postavení země, jejíž domácí podniky dostaly v některých oblastech přednost před konkurencí. Tento strategický postup české diplomacie, v jehož rámci bylo spoléháno na návratnost vynaložených prostředků na jednotlivé projekty, potvrzují i některé interní materiály Ministerstva zahraničních věcí. *"V případě realizace projektu je pro ČR ekonomicky nejzajímavějším momentem skutečnost, že zpracovatel územního plánu bude v předstihu před konkurencí znát připravované investiční akce,"* píše se například v materiálech o projektu zajištění financování územního plánu pro město Bagdád.¹⁷ Jednoznačné vědomí, že posttotalitní období bude vyžadovat rekonstrukční úsilí, ale zároveň slibuje podnikatelské příležitosti, potvrdil i sám ministr zahraničních věcí Cyril Svoboda již relativně brzy po pádu režimu, v květnu 2003.

"Z toho vyplývá jednoznačná vůle ČR pokračovat v nelehkých podmínkách v úsilí, které směřuje k rekonstrukci a humanitární pomoci Iráku. To znamená, že nejde jenom o podnikatelské aktivity. Vyslání lidí budou muset splnit i mnohé další úkoly, protože Irák musí začít fungovat jako normální země s fungující administrativou, školstvím, zásobováním, zdravotnictvím a centrálními i regionálními administrativními orgány. Takže jde o více úkolů než o pouhou ekonomickou obnovu, byť ta sama o sobě má mimořádnou důležitost. Jak víte, ČR má na co navazovat. Máme s Irákem dlouhodobé vztahy, naši lidé znají dobře prostředí, účastnili se mnoha projektů v minulosti a je potřeba v této tradici pokračovat," prohlásil Svoboda při příležitosti schválení výdajů v hodnotě 20

¹⁶ Viz například přepis tiskové konference ministra zahraničí Cyrila Svobody a koordinátory českých expertů v ORHA Janiny Hřebíčkové, dostupný z [www: http://www.mzv.cz/www/MZV/default.asp?id=18592&ido=1&idj=1&amb=1&type=print](http://www.mzv.cz/www/MZV/default.asp?id=18592&ido=1&idj=1&amb=1&type=print), Černínský palác, Praha, 13. 5. 2003

¹⁷ Podklad pro pracovní poradou skupiny Task Force Iraq, Projekt Nastartování procesu zajištění financování územního plánu pro město Bagdád, Praha 19. listopadu 2004 (interní materiál MZV - Odbor dvoustanných ekonomických vztahů)

milionů Kč na činnost českých expertů v Úřadu pro rekonstrukci a humanitární pomoc (ORHA), jenž byl v červnu 2003 nahrazen Dočasnou koaliční správou.

Právě účast českých expertů v ORHA/CPA byla z hlediska budoucích *příležitostí pro české společnosti rozhodující*. *Experti, včetně 19 českých (celkem působilo v ORHA cca 200 osob), se podíleli na zajišťování základních potřeb pro život obyvatel a pomáhali iráckým státním institucím při obnově fungování v nových podmínkách decentralizovaného systému. Čeští experti působili v několika oblastech (školství, média, policie a zpravodajské služby, justice, vodní zdroje, atd.) a Ministerstvem zahraničních věcí byla jejich účast vyhodnocena jako úspěšná. "Účast českých expertů byla hodnocena CPA i nejvyššími iráckými představiteli vysoce pozitivně a nutno podtrhnout, že v mimořádně těžkých podmínkách, které v zemi vládky, mise českých expertů splnila své poslání. Samotná účast českých expertů v Iráku a navíc jejich pozitivní image v zemi vytváří předpoklady k tomu, aby Česká republika získala kladné body při udělování zakázek na rekonstrukci země na základě politických kritérií,"* píše se například v interním hodnocení MZV.¹⁸

Na jiném místě totožného materiálu lze nalézt podobné vyjádření jednoho z praktických účelů účasti českých expertů v Iráku: *"V praktické poloze byli čeští experti také neocenitelným zdrojem informací k tvorbě 11 projektů a 14 předprojektových studií ČR na rekonstrukci Iráku, na které česká vláda poskytne subvence z prostředků vyčleněných na rekonstrukci Iráku. Tyto projekty jsou díky informacím od českých expertů 'šity na míru' jak potřebám Iráku, tak českým dodavatelským a subdodatelským subjektům, a měly by v konečném důsledku zajistit kontrakty nebo subkontrakty pro české firmy při obnově Iráku. Mimo to se ovšem české firmy mohou ucházet i o realizaci dalších projektů v Iráku. Jejich naděje na úspěch jsou ovšem limitované."*

Přes nesporná pozitiva vyslání civilních expertů nelze jejich roli přeceňovat. V roce 2004 vzniká na Ministerstvu zahraničních věcí interní materiál, který přiznává, že *"kromě splnění prioritního cíle se od přítomnosti expertů v Iráku očekávalo, jako vedlejší produkt, zajištění zakázek pro české hospodářské subjekty. Toto očekávání nebylo dosud naplněno"*. Materiál rovněž uvádí, že pro progresivní firmy, které jsou schopné si zajistit vlastní aktivitou uplatnění na iráckém trhu, nehrají experti v ORHA/CPA příliš významnou roli. Význam je naopak přičítán negativní publicitě, kterou působení expertů sklídilo zejména kvůli nenaplněným očekáváním od jejich aktivit. Jako *"poučení" z tohoto vývoje uvádí materiál nutnost "jasně definovat cíl expertů a mediálně jej zakotvit"*.

¹⁸ Interní materiál Ministerstva zahraničních věcí Stanovisko MZV k působení týmu českých expertů na obnově Iráku

- 2) V rámci rozvojové, respektive transformační spolupráce, se České republice podařilo zanechat v Iráku viditelnou stopu v oblasti demokratizace a obnovy země. Rozsah této spolupráce lze považovat za odpovídající velikosti a možnostem České republiky. Pokračující projekty na podporu občanské společnosti a fungující státní správy významně ovlivnily jak hlavní oblast svého dopadu, tak i pověst České republiky.

Mezi nejúspěšnější transformační projekty lze zařadit zejména četná školení a mikrogranty pro irácké úředníky, novináře, pracovníky nevládních organizací a soudce. Na těchto projektech se podílely především Organizace Člověk v tísni, Centrum pro demokracii a kulturu, CERGE-EI a právní institut CEELI. V oblasti rekonstrukce Iráku svojí kvalitou vynikly a pozornost médií si získaly především již zmíněné počiny českých restaurátorů v Erbilu. Na opravě tamní citadely se podílela z velké většiny společnost Gema Art.

Přestože evropské, respektive západní pojetí základních principů občanské společnosti, včetně principů fungování nevládního sektoru a státní administrativy, je značně odlišné od kulturních specifik, charakteristických pro arabský svět, lze obecně říci, že Iráčané přijímali a přijímají českou podporu v této oblasti veskrze pozitivně. Od roku 2003, kdy začaly české organizace v Iráku rozvíjet projekty tzv. transformační spolupráce, prošly jejich školeními a kurzy desítky účastníků z řad zástupců nevládních organizací, státní správy, justice či lokálních komunit a samospráv. **Česká republika tak významným dílem přispěla k budování základů demokratické irácké společnosti. Byť se jedná o dlouhodobý proces, lze hodnotit české soustředění na tuto oblast jako veskrze pozitivní.** Tento argument se pokusíme podpořit v následující kapitole. Jejím cílem není podrobně zhodnotit všechny projekty zaměřené na podporu občanské společnosti, ale prozkoumat zejména celkové vyznění jejich výstupů a hodnocení z irácké strany. Pro zpracování této části studie vedli řešitelé rozhovory s osobami, které se přímo podíleli na projektech na podporu demokracie a občanské společnosti, pro studium měli k dispozici rovněž relevantní materiály z organizací, které byly příjemci finančních prostředků z rozpočtu ČR.

Většina projektů byla z bezpečnostních důvodů koordinována z Jordánska či se jejich aktivity uskutečnily přímo na území ČR, přesto patří právě výsledky v této oblasti vedle restaurátorských prací v Kurdistánu mezi nejviditelnější a nejpozitivněji hodnocené počiny české rozvojové spolupráce. Mezi hlavní příčiny úspěchu českých projektů patří bezesporu zkušenost s totalitním režimem a podobné *“porodní potíže“* českého občanského sektoru. Tuto skutečnost potvrzuje například závěrečná zpráva z projektu společnosti Člověk v tísni:

*“Nespornou výhodou se ukázala **zkušenost lektorů z transformačního období občanského sektoru** v jejich domácím regionu. Situace občanského sektoru v Iráku je velmi podobná té ve střední a východní Evropě před patnácti lety. Trénink byl pravidelně doplňován případovými studii a zkušenostmi z ČR, SR i ostatních zemí a účastníci to velmi oceňovali. Zájem byl zejména o sdílení zkušeností v oblasti spolupráce se západními dárci a o to, jak se vypořádat s pozůstatky minulého režimu, jak transformovat původní neziskové organizace a jak budovat efektivní spolupráci v rámci jednotlivých regionů i mezi nimi. Výhodou byl i fakt, že vývoj občanského sektoru ve východní a střední Evropě není tak dlouhodobý, jako v západních zemích a zkušenosti lektorů tak byly účastníkům bližší a pravděpodobně i užitečnější. K otevřené komunikaci mezi lektory a účastníky bezesporu přispělo to, že lektoři byli právě z východní a střední Evropy. Dá se říci, že měli větší respekt a důvěru, než by získali školitelé z USA či některých zemí západní Evropy.”¹⁹*

Výše uvedené mínění potvrzují i rozhovory, které řešitelé vedli s osobami přímo zapojenými do iráckých projektů. Výsadní postavení českých školitelů, kteří se účastnili konkrétního projektu lze považovat za obecný jev, s nímž se setkaly projekty české podpory obecně. Mezi nejdůležitější faktory, které ovlivnily obraz ČR v Iráku, patřila vedle zkušenosti s diktaturou i dlouhá tradice ve vzájemných vztazích během druhé poloviny 20. století a blíže těžko definovatelná přátelskost a vstřícnost, s níž Češi na rozdíl od “rozpínavých“ Američanů či Britů do arabského světa přijížděli. Na základě rozhovorů s mnohými Iráčany, ale i s osobami, které byly zapojeny přímo do některých projektů, však vyplývá, že toto vnímání se výrazně změnilo v souvislosti s plánovanou stavbou americké radarové základny v Brdech. Česká republika je tak v očích Iráčanů i Arabů obecně vnímána jako “součást koalice okupující Irák, hrozící válkou Íránu a podporující Izrael.”²⁰

Doporučení Ministerstvu zahraničních věcí ČR pro pokračování českého angažmá v Iráku

- a. pokračovat v podpoře transformačních a demokratizačních projektů (“soft projektů”) v Iráku
- b. vzhledem k úbytku násilí na území Iráku zvážit opětovnou podporu realizace rekonstrukčních projektů

¹⁹ Závěrečná zpráva projektu Trénink iráckých nevládních organizací (Interní materiál společnosti Člověk v tísni)

²⁰ Rozhovor se školitelem projektů na podporu demokracie, 3. 9. 2008

Vědecký projekt RM 02/05/07

Hodnocení zapojení České republiky do rekonstrukce a stabilizace Iráku

–
Prosinec 2007

- c. s postupným zlepšováním bezpečnostní situace rovněž zvážit obnovení podpory projektů, realizovaných přímo na území Iráku (v současnosti jsou stále prakticky všechny koordinovány ze zahraničí)
- d. pokračovat v podpoře českého podnikání v Iráku skrze diplomatické aktivity ZÚ v Bagdádu
- e. významně podpořit informovanost veřejnosti o realizovaných a probíhajících projektech:
 - i. inovovat a aktualizovat sekci Obnova Iráku na internetových stránkách www.mzv.cz
 - ii. umístit v této sekci veškeré relevantní dokumenty související s veřejnou podporou iráckých projektů, které ministerstvo realizovalo (zveřejnit zejména finanční dotace, uvolněné na jednotlivé projekty – viz příloha č. 2)
 - iii. umístit v této sekci hodnotící zprávy projektů jednotlivých institucí a organizací, které projekty realizovaly
- f. významně podpořit transparentnost českého zapojení v Iráku
 - i. zveřejnit podrobnosti procesu výběru společností a organizací, které získaly dotace z veřejných prostředků
 - ii. zveřejnit metodiku pro výběr realizovaných projektů (a současnou metodiku v případě, že se liší od té, která byla používána v minulosti)

Vědecký projekt RM 02/05/07

Hodnocení zapojení České republiky do rekonstrukce a stabilizace Iráku

–
Prosinec 2007

ASOCIACE PRO MEZINÁRODNÍ OTÁZKY (AMO)

Asociace pro mezinárodní otázky je nevládní nezisková organizace založená v roce 1997 za účelem výzkumu a vzdělávání v oblasti mezinárodních vztahů. Základním posláním AMO je přispívat k hlubšímu porozumění mezinárodnímu dění. Díky svým aktivitám doma i v zahraničí a dlouholeté historii je AMO vnímána jako čelní nezávislá instituce svého druhu v České republice.

K dosažení svých cílů AMO:

- formuluje a vydává studie a analýzy;
- pořádá mezinárodní konference, expertní semináře, kulaté stoly, veřejné diskuse;
- organizuje vzdělávací projekty;
- prezentuje kritické názory a komentáře k aktuálnímu dění pro domácí a zahraniční média;
- vytváří příznivější podmínky pro růst nové generace expertů;
- podporuje zájem o disciplínu mezinárodních vztahů mezi širokou veřejností;
- spolupracuje s řadou dalších domácích i zahraničních institucí.

VÝZKUMNÉ CENTRUM AMO

Výzkumné centrum Asociace pro mezinárodní otázky je předním českým think-tankem, který není spjat s žádnou politickou stranou ani ideologií. Svou činností podporuje aktivní přístup k zahraniční politice, poskytuje nestrannou analýzu mezinárodního dění a otevírá prostor k fundované diskuzi. Hlavním cílem Výzkumného centra je systematické sledování, analýza a komentování mezinárodního dění se zvláštním zaměřením na zahraniční politiku České republiky.

Výzkumné centrum bylo založeno v říjnu 2003 jako analytický útvar Asociace pro mezinárodní otázky se zaměřením na mezinárodní vztahy a zahraniční, bezpečnostní a obrannou politiku. Jádrem VC AMO je [tým analytiků](#), jejichž prostřednictvím nabízíme odbornou expertízu v hlavních problémech světových regionů a klíčových otázkách současné mezinárodní politiky. Výzkumné centrum zpracovává [vlastní odborné studie](#), analytici poskytují [komentáře](#) k aktuálnímu dění prostřednictvím médií. Dedikovanou platformou pro hodnocení mezinárodní politiky je [blog AMO](#).

